

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXXI (2023).
Книжка / Issue 2

DOI: 10.54664/CRDI2939

НЯКОИ ВЪПРОСИ ОКОЛО БИОГРАФИЯТА НА БОТЙОВИЯ ЧЕТНИК ПЕТЪР ФИТОВСКИ

Николай ЖЕЧЕВ*

SOME QUESTIONS ABOUT THE BIOGRAPHY OF PETAR FITOVSKI: A MEMBER OF HRISTO BOTEV'S ARMED GROUP

Nikolay ZHECHEV

Abstract: *The article traces the biography of Petar Fitovski from Kotel, who was a participant in Hristo Botev's cheta (armed group). It corrects the erroneous opinion that he was identical with Petar Fitov from Bolgrad – a Bessarabian Bulgarian and participant in the revolutionary movement. The paper presents documents concerning the life of P. Fitovski after the Liberation in 1878, including about his combatant pension.*

Keywords: *Petar Fitovski; Hristo Botev; cheta; Kotel; Ruse.*

Не веднъж в публичното пространство е изтъквано, че днешните поколения сме в дълг към поборниците за свободата от епохата на националното ни възраждане; че не сме направили необходимото, за да се осветли по-подробно техния живот и приноса им за освобождението на страната от вековното чуждо господство; че както преди и сега обществото ни не е оказало необходимата поддръжка на тези родолюбци и не е направило достатъчно, за да отдаде заслужаващата почит към тяхното име и памет.

Тази горчива констатация се отнася и за отношението, което българската държава и нашето общество са имали общо взето и към участниците в четата на легендарния национален герой Христо Ботйов. Случаите в тази насока са не малко на брой и за много от тях се разказва в различни публикации през годините. Тук ще се спрем върху някои моменти от биографията на поборника Петър Киров Фитовски, един от участниците в четата на поета-войвода Хр. Ботев през съдбовната 1876 г. Този поборник, както отбелязва заслужилият изследовател на житията на Ботйовите четници Георги Тахов, „е с най-много използвани в документите имена: Петър Иванов Фитовски, Фитов, Хитовски, Филипов, Филиповски. И обяснимо е защо са му

* **Николай Жечев** – доктор на историческите науки, професор, дългогодишен научен сътрудник в Институт за исторически изследвания към Българска академия на науките; България; @ ihistory@ihist.bas.bg

били необходими – животът му е преизпълнен със скиталчества.“ [Тахов, Г. 1996, II, с. 80]¹. Петър Фитовски вероятно е и най-възрастният сред четниците на Хр. Ботйов, а и умира може би най-остарял от своите другари-поборници². Той има и твърде тежка и нерадостна житейска съдба в годините след Освобождението. Всичко тези обстоятелства би следвало да засилват интереса към неговата личност, но въпреки това литературата, посветена на него е твърде малко,³ което се дължи може би и на оскъдността на материалите за неговия живот и дейност, което впрочем е характерно и за биографиите на повечето участници в четата на Хр. Ботйов. Едва в посочената книга на Г. Тахов е разказано повечко за него, но за съжаление там са допуснати и редица неточности и грешки. И те именно провокират и настоящето изложение, с което целим да посочим и изправим някои от тях. Наред с това ще се опитаме, въз основа на наличните източници, да реконструираме и подредим хронологически поне отчасти, някои моменти от неговия живот.

1. В цитираната книга на Г. Тахов, която е засега най-подробното и цялостно жизнеописание на участниците в четата на Хр. Ботйов, за което трябва да му благодарим за положените многогодишни издирвания, за жалост, в изложението за Петър Фитовски четем и следния неточен, заблуждаващ читателите текст: „Преди включването си в четата Петър Фитовски се занимава с журналистика и публицистика. В „Българска възрожденска книжнина“ на д-р Маньо Стоянов се дава информация за част от публикациите му. Най-ранната открита досега е във в. „Дунавска зора“ (г. I, бр. 12 от 1868 г.). В статията си П. Фитовски пледира, че българите трябва да се борят за свободата си, като дава примери за участие на българи в гръцкото освободително движение – Марко Божар от Воден, хаджи Михаил от Копривщица, х. Семко от Търново, х. Петър и др.“ [Тахов, Г. 1996, II, с. 80]. По-нататък четем: „Каравеловият в. „Свобода“ от 30 април 1870 г. отпечатва негова дописка от Болград. Петър Фитовски информира българската емиграция, че на 13 април 1870 г. българските ученици поставят пиесата „Стоян войвода“. В следващия брой на в. „Свобода“ материалът му е срещу злоупотребите на чорбаджиите, между които А. Парушев, а от бр. 35 на в. „Свобода“ се разбира, че в Болград той е разпространител на изданието. Всички тези публикации подчертават не само публициста, а и отдавнашния познайник и съмишленик на Хр. Ботйов. Това обяснява и неговото включване в четата... Възглавява и Тайния революционен комитет в Болград, за което оставя сведения Вл. Дякович в книгата

¹ А в мемоарите си Младен Павлов-Козлодуйското даскалче, също участник в четата, го нарича Петър Бесарабски – вж. [Павлов, М. 1928, с. 55–56, 60].

² В статията си „Неизяснени въпроси за Ботевите четници“ П. Чолов [1986, с. 52–65] изтъква, че най-дълго от Ботйовите четници са живели Кирил Ботйов и Никола Обретенов – по 90 години / Т а м, с. 60/. Всъщност К. Ботйов, който е роден през 1856 и умира през 1944 г. е живял не повече от 88 г. А за П. Фитовски същият автор предполага, че е роден около 1830 г. [Чолов, П. 1986, с. 56]. Но от свидетелствата, които русенската община му издава на няколко пъти във връзка с молбите му за пенсия, и в които посочва възрастта му, излиза, че П. Фитовски е роден в или около 1827 г. Като се има предвид, че той умира през есента на 1918 г., може определено да се смята, че е и най-дълго живелият Ботйов четник.

³ Доколкото ми е известно една от най-ранните публикации, в която се разказва за него е на Ж. Димитрова [1958], в която авторката се позовава на пенсионното му досие. В някои следващи публикации името на П. Фитовски само се споменава с няколко думи. Например: В. Тонев [1993, с. 263] се отбелязва, че П. Фитовски „е заловен във Врачанско и също изправен пред съда. Като руски поданик за него се застъпва руският консул и той е освободен“, като се позовава на предишни публикации; Ж. Сиромасова [1997, с. 322] само отбелязва, че П. Фитовски след Освобождението е живял в гр. Русе; И. Вълков [2001], дава негови дати на раждане и смърт, неточно споменава, че е журналист и посочва, че умира в мизерия; С. Владимирова [2021], изтъква че „в нищета завършва жизнения си път“, но неточно твърди, че във Варна „станал рибар“. Малко по-подробно е разкрита биографията на П. Фитовски в книгата на П. Чолов, Н. Пачев [2001, с. 139–140], но и там погрешно се твърди, че бил търговец в Болград и сътрудник на в. „Дунавска зора“. Интересно в случая е твърдението им, че П. Фитовски е участвал в Първата българска военна легия в Белград, начело с Г. С. Раковски през 1862 г., но без да посочат източника си. Самият П. Чолов обаче в свои публикации, посветени на тази легия, в които прилага и списъци на участници в нея, не потвърждава това твърдение. Вж.: [Чолов, П. 1990; Чолов, П. 2003].

„Българска Бесарабия.“ Спомоществовател е на различни книги, между които и „Капитанската дъщеря“ от А. С. Пушкин.“ [Тахов, Г. 1996, II, с. 80–81].

В току що цитираните пасажии обаче Г. Тахов е допуснал смесването на две личности от възрожденската епоха, тъй като изложеното в тях се отнася не за Ботйовия четник Петър Фитовски, а за възрожденеца Петър Фитов от гр. Болград (Южна Бесарабия), активен общественик на тамошната българска диаспора, съратник на Л. Каравелов, Хр. Ботйов и други емигрантски дейци⁴. Защото и д-р М. Стоянов в „Българска възрожденска книжнина“, и Вл. Дякович в „Българска Бесарабия“ говорят за личността на Петър Фитов от Болград,⁵ а не за Петър Фитовски от Котел.

Че лицето Петър Фитов от Болград не може да се отъждествява с Ботйовия четник Петър Фитовски ни убеждава и следния категоричен факт: през месеците юни и юли 1876 г., когато П. Фитовски е още в турския затвор в Русе, в град Болград се подготвя от група родолюбиви българи и се формира местно Благотворително общество, чиято основна цел е била да подпомага пострадалите им сънародници от османските насилия по време на Априлското въстание и след това. (Всъщност това е клон на създаваната по това време нова политическа организация на българската емиграция в Румъния – Българското централно благотворително общество с център в Букурещ). Един от инициаторите за нейното създаване в Болград е Петър Фитов, който бил избран в управителния комитет на организацията като неин касиер. Същият внесъл и едно от най-големите дарение от 200 франка, при първата направена благотворителна подписка в града⁶. Прочее трябва отново ясно да се подчертае, че Петър Фитов от Болград и Петър Фитовски от Котел са две съвсем различни лица и няма никакво основание дейността на единия да се смесва с тази на втория.

2. Но да продължим по-нататък. Както и за други участници в четата на Хр. Ботйов, така и за П. Фитовски знаем твърде малко за живота му до включването в четата, т. е. преди 1876 г. Не ми е известно да са публикувани сведения за семейството, от което произхожда, евентуално за придобито някакво образование, за младежките му години, за работата, която е вършил за осигуряване на препитанието си и т.н. Едва за десетилетието, предхождащо освобождението на България, т. е., когато той е бил вече в твърде зряла и напреднала възраст се появяват известни данни за негова дейност. Ето какво пише по този въпрос Г. Тахов: „Неговата [на П. Фитовски] дейност в Бесарабия и Румъния се нуждае от специално проучване, тъй като е свързана с организационна дейност на БРЦК. Петър Фитовски участва в емисии за събиране на средства от по-заможните българи, с молебствени и заплашителни писма. Революционната настойчивост в това отношение му помагала много. В трудни моменти Петър имал сигурни убежища, като страноприемницата на Сава Марков Енчев в Плоещ, поддържана за дейци на БРЦК. Широка била дейността му в Бесарабия.“ [Тахов, Г. 1996, II, с. 81]. Както се вижда авторът на горните редове изтъква редица конкретни факти за дейност на П. Фитовски през 60 – 70-те години на XIX в. Но за жалост без да посочи източниците си, без да приведе сигурни доказателства за написаното. Поради това смятаме, че току що изложените твърдения остават засега в сферата на хипотезите, на предположенията.

⁴ Например в джобното тефтерче на Хр. Ботйов има следния текст: „Проводено в Болград до Петра Фитова: „Песни“ – 200; „Кремуций Корд – 60; „Иловайски“ – 80; „Календари“ – 200.“ – вж.: [Личният бележник, 2018, с. 20]. В случая става дума за изпратени до Фитов за разпространение няколко издания на Хр. Ботйов.

⁵ Повече споменавания за П. Фитов от Болград вж. [Априлско въстание, 1954; Жечев, Н. 2007; Маждракова-Чавдарова, О. 2010, с. 334–352] и др. Впрочем най-подробни биографични сведения за Петър Фитов (1848–1908) се съдържат в ръкописния труд на неговата внучка Соня Краева Кикименова, който се съхранява в БИА при НБКМ в София (ф. 781, а. е. 4.)

⁶ По-подробно за това вж.: в. „Български глас“, Болград, г. I, бр. 14 от 20 юли 1876 г. и бр. 16 от 3 август 1876 г.

3. Според редица автори П. Фитовски се е качил на „Радецки“ на 16 май 1876 г. от румънското пристанище Турно Мъгуреле⁷. За по-нататъшното му присъствие в четата има данни в мемоарите на четника Йордан Йорданов-Инджето, родом от Търново. В тях той описва как след като бил ранен, скитал заедно из Врачанската планина с четника Петър Фитовски, когото обаче назовава Хитовски. След няколко дни двамата били заловени от турците в Берковския балкан и по-късно откарани във Видин [Бурмов, А. 1974, с. 178–182].

А когато през 1900 г. П. Фитовски кандидатства да получи поборническа пенсия, той, наред с другите, получава свидетелство и от Йор. Йорданов-Инджето. В него последният декларира, че П. Фитовски „действително е бил в четата на Хр. Ботев... участвувал е в сражението с оръжие в ръка, засвидетелствувам при това, че след разбиването на четата и когато мене раниха, той ме е намерил, лекувал ма е до като най-сетне ни оловиха и двама в плен в Берковската планина.“ [НБКМ-БИА, П.д. I, 1089 (Кол. 47 I, а. е. 533), л. 64.]. Подобни свидетелства П. Фитовски получава и от други Ботйови четници – Тодор Илиев, Прокопи Дянков, Никола Обретенов, Сава Пенев, Янко Боянов и Стефанаки Савов [НБКМ-БИА, П.д. I, 1089 (Кол. 47 I, а. е. 533), л. 64.].

По това време името на П. Фитовски влиза и в донесенията на османските власти. Берковският каймакамин уведомява на 31 май видинския мютесариф, че „двама от разбитите и избягали бунтовници, ранени в битката при с. Баница, а именно Юрдан от гр. Търново и неговият другар – Петър Фитовски от Акерман, руски поданик, когато излезли при една кошара в Берковския балкан, за да вземат хляб, благодарение на донесението, което направиха овчарите, бяха заловени от заптиетата. Днес ги докараха в управлението и започна следствието им.“⁸.

В това донесение се изнася много важен факт от биографията на П. Фитовски, – че той е руски поданик и е от Акерман (Южна Бесарабия). Тези данни вероятно са почерпени от някакъв документ, притежаван от арестувания Петър, или пък са в резултат на негови лични показания. Така или иначе, те установяват сериозна връзка на четника с региона на Бесарабия, когато, както отбелязва и Г. Тахов той „успява да придобие руско поданство – като жител на гр. Акерман“. Всички тези въпроси обаче се нуждаят от допълнително проучване и осветляване на основата на сигурни документални доказателства.

В следващата документация и литература, свързана със съденето на Ботйовите четници в Русе обаче името на П. Фитовски престава да се споменава.⁹ Според едно свидетелство на Ст. Заимов и Ив. Абрашев от 2 дек. 1899 г., П. Фитовски бил освободен от затвора от „руския генерален консул в Русе“. [НБКМ-БИА, П.д. I, 1089..., л. 59]. Но повече подробности по този случай засега не са известни. Името на П. Фитовски не се споменава нито в множеството публикации в тогавашния периодичен печат, нито пък в по-късните изследвания, посветени

⁷ Вж. напр. [Ферманджиев, Н. 1975, с. 587; Петкова, А. 1986, с. 34]. Там авторката, като разказва за качването на четниците от пристанището на Турно Мъгуреле, пише: „С подчертано уважение българите се обръщат и мерят приказките си пред едър петдесетгодишен мъж – Петър Фитовски – най-старият в групата. С руски паспорт в джоба си той идва чак от Акерман, но родният Котел го кара сега да е сред тези момчета и да поглежда с нетърпение към Дунава“ [Тахов, Г. 1996, II, с. 81; Чолов, П., Пачев, Н. 2001, с. 139].

⁸ [Априлско въстание, 1956, с. 262]. На следния ден – 1 юни, каймакаминът на Берковица уведомява видинския мютесариф, че вече се води следствие на заловените пет души бунтовници, между които бил и „Петър Фитовски от казата Акерман, Русия...“ [Априлско въстание, 1956, с. 267]. По-късно, на 5 юли с. г., видинският мютесариф с писмо до вилаетското управление съобщава, че с параход са изпратени до Русе заловените в Берковска, Врачанска и Оряховска каза четници. В същия ден е изпратена и записка на специалната следствена комисия във Видин относно разследваните Ботеви четници, в която също е упоменато името на П. Фитовски [Априлско въстание, 1956, с. 316–317]. А на 13 юли видинският мютесариф отново потвърждава в писмо до вилаетското управление за изпратените в Русе бунтовници, между които бил и „Петър от Русия“ [Априлско въстание, 1956, с. 320].

⁹ Само в. „Стара планина“ неточно съобщава името му между изпратените в Диарбекир Ботйови четници, като погрешно пише името му Фитов и че е от Ловеч (бр. 22 от 23 октомври 1876 г.)

на съденето на Ботйовите четници в Русе¹⁰. Не разполагаме със сведения къде се е намирал и какво е правил П. Фитовски и в периода от втората половина на 1876 г. до началото на 1878 г.

4. Сведения за живота на П. Фитовски в годините след освобождението на България черпим главно от материалите, съдържащи се в неговото пенсионно дело, за което споменахме вече по-горе. От тях се вижда, че първоначално и най-продължително време той е живял и работил в Русе, след това за кратко време е пребивавал в Шумен, а последните години от живота си е прекарал във Варна, където и починал на 14 октомври 1918 г.¹¹ Но преди това ще се спрем на една публикация във в. „Българин“ от средата на 1878 г., в която е замесено и името на П. Фитовски.

В една кореспонденция от Русе с дата 5 юни 1878 г. четем следното: „Не зная по какви причини П. Фитовски, главатарът на стражарите по окръга са повика на Съдебний съвет, разпита, затвори и замени с достойният и доброхарактерният Янко, бивший гавазин на епископа ни; имота на Фитовски са запечата и види са, че Съдеб. съвет знае по какви причини става това затваряние и не ще направи зло, ако осветли интересующата са читающа публика с делото му. Ако гледа човек затварянето му, заменяването му и най-много запечатването на имота му, тия неща дават повод всеки да мисли, че Фитовски е извършил някое грабителство било в града, било в окръга и причинява срам с това си нещо на гражданите ни, които при избирането на таквато главатар гледаха дремешката през пръсти и не бяха в състояние да изберат някои по-достойни и с по-добро поведение хора!

Повторително казвам и напомням, че Съдебний съвет много добре ще стори, ако обнародва изпитите [т. е. разпитите] на Фитовски, тъй също и на пристава К. Павлов... Тогава всякой ще си получи приличната и заслуживата заплата според делата...“ [„Българин“, Букурещ, г. I, бр. 62–63, 14 юни 1878 г.].

По-нататък в дописката се казва: „Не зная и не съм уверен дали добре ще направя, ако изповядам през печата няколкото слухове касателно П. Фитовски, които съм чувал от някои си хорица... Чуда са и са мая как да направя, като съм уверен, че тойзи който изповядва правдата, мрази са от всекиго и най-после са изпъжда във от града.. По-добре да си мълчи човек на днешното време...“. Тази дописка няма посочен автор, който явно не е имал благосклонно отношение към П. Фитовски и се боял да разкрие името си, поради някакви сериозни може би причини и обстоятелства. Според казаното в нея, следва да се приеме, че първата работа, която е била възложена на Фитовски след Освобождението е да ръководи новата охранителна служба в окръга и да бъде, както е казано в цитираната кореспонденция, – „главатар на стражарите“. За да му бъде поверена тази сериозна длъжност, още в първите дни, когато властта се е упражнявала от временното руско управление, несъмнено ще се е имало предвид обстоятелствата, от една страна, че П. Фитовски бил дотогава руски поданик, а от друга, че тъй като той е участвал с оръжие в ръка в борбата срещу османските поробители, ще е можел да командва и новата въоръжена стража на окръга. Но за сега не разполагаме с повече сведения, как е станало по-нататък освобождаването на П. Фитовски от тази служба и какви са били последиците от това за него. В следващите две десетилетия – до 1899 г., когато прави постъпки за пенсия, не ни е известно името на П. Фитовски да се споменава в публикации или в някакви документи. Впечатлява и фактът, че неговото име не е отбелязано нито в излязлата през 1888 г. биография на Хр. Ботйов от Зах. Стоянов, нито върху паметника на войводата във Враца, открит през 1890 г. Освен ако не се предполага, че под името Пенчо от Котел, включено и в двата списъка, не се крие тъкмо Петър Фитовски. Също така твърде странно е и обстоятелството, че когато Зах. Стоянов подготвя биографията на Хр. Ботйов, той живее продължително време в Русе и кореспондира и с редица дейци от страната, за да дири сведения за войводата и неговата чета,

¹⁰ Вж. напр. [Христов, П. 1967; Митев, Й. 1989] и др.

¹¹ В книгата на Г. Тахов неточно се сочи, че „той живее в Шумен...“, а след това в гр. Русе“. [Тахов, Г. 1996, с. 81–82]. В действителност Фитовски живее най-напред в Русе, а след това в Шумен.

но не е потърсил П. Фитовски, който също се е намирал по това време в Русе. Отговори на тези въпроси засега няма.

Нека сега да проследим, какви данни за пребиваването в Русе на П. Фитовски ни дават документите от неговото пенсионно досие.

Първата молба на П. Фитовски за пенсия датира от 5 декември 1899 г., в която той декларира, че е родом от Котел, български поданик и живущ в Русе и настоява да му се отпусне пенсия въз основа на закона за поборниците и опълченците, понеже е вече „стар и некадърен за никаква работа.“ [НБКМ-БИА, П. д. I, 1089, л. 57.]¹². Тази молба не била удовлетворена, тъй като проверката установила, че лицата Стоян Заимов и Иван Абрашев, които са подписали свидетелство на Фитовски за участието му в Ботйовата чета, самите те не фигурират в списъците на тази чета [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 59–61]. Почти година по-късно Фитовски подновява молбата си за пенсия, като този път я придружава със свидетелства на седем действително участници в четата на Хр. Ботйов, имената на които вече бяха споменати по-горе в настоящето изложение [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 59–61]. В молбата е посочено, че той живее в Чукур махала в Русе. Към нея е приложено и свидетелство от Русенската общинска управа с дата 21 април 1900 г., което удостоверява, че П. Фитовски е на 73 години [т. е. излиза, че е роден през 1827 г.], че е вдовец, има две дъщери – София /Софица/ на 13 и Марийка на 8 години, че не притежава никакви имоти в Русе и се намира в „бедно състояние.“ [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 59–61].

Няколко години по-късно – на 14 октомври 1904 г., пак от Русе, но сега вече посочвайки, че живее в махала Старата джамия – П. Фитовски подава нова молба до Пенсионното отделение. В нея, като припомня, че с указ № 181 от 19 юни 1900 г. му е определена месечна пенсия от 35 лева, моли, във връзка с изменението на закона, да му се увеличи пенсията поради „крайното ми бедно положение и освен това съм недъгав за никаква работа понеже съм вече стар и очите свършено не ми помагат.“ [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 59–61].

Здравословното и икономическо състояние на П. Фитовски се влошавало все повече с течение на годините. Това го принуждава отново да подаде обстойна молба за увеличение на пенсията му. Тя носи дата 11 октомври 1906 г. и с придружаващите я документи [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 70, 72, 73, 75], съдържа и интересна информация за неговия живот и работа в по-предишните години от живота му в гр. Русе. Още в началото се изтъква, че малката пенсия е недостатъчна да осигури препитанието му, „защото – се казва в молбата – през последната година мене ме сполетя голямо нещастие – аз ослепях и с двете си очи, така щото явява се нужда от лице, което да ме води и да ми подава най-необходимите неща, дори за храна...“. По-нататък Фитовски изтъква, че на времето си „аз бях един състоятелен търговец, затова в продължение на 25 години от Освобождението аз не поисках никаква помощ от държавата, но сега съм в крайна бедност и в голяма злочестина поради моята слепота...“

В молбата се посочва, че Фитовски получава 40 лева месечна пенсия, която желае да се увеличи поне до 80 лева, като се посочва, че на други Ботйови четници е отпусната „пенсия много по-голяма от тази, която получавам.“ Молбата е написана и подписана по искане на просителя от русенския адвокат А. Каназирски, също поборник и опълченец. В приложеното към молбата свидетелство от ръководството на Русенското поборническо-опълченско друже-

¹² Всички молби за пенсии са писани не от П. Фитовски, а от други лица, като повечето са и подписани от тях. Само първите няколко молби са подписани от просителя, но с подпис, който издава елементарна грамотност на лице, което умее само да се подписва и вероятно да чете някакъв текст. Впрочем в цялото пенсионно досие няма текст, написан от П. Фитовски, и не е намерено досега негово писмо или друг някакъв ръкописен документ, сътворен лично от него. А всичко това на свой ред опровергава твърдението за негова публицистична дейност и че в последните си дни, „на смъртното си ложе...се е завивал с ненужните му вече в. „Свобода“ и „Независимост“ [Тахов, Г. 1996, с. 82.]. И жената, с която той е съжителствал в последните си години и е посочена от варненската градска управа за негова законна съпруга, казва при официален разпит по-късно, че и други хора са подписвали негови пенсионни документи „за[ради] неграмотността на мъжа ми.“ [П. д.!, 1089, л. 8, 24.]

ство се изтъква, че във времето, когато е бил здрав П. Фитовски се е занимавал с риболовство в района над местната австрийска параходна агенция. Молбата е подкрепена и от свидетелство на русенския градски лекар, който удостоверява, че лицето „страда от слепота и на двете очи... и има нужда от човек, който да го води и да му помага във всичко.“ Но за съжаление, Пенсионният съвет при Министерството на финансите с решение от 24 октомври 1906 г. оставя без последствие тази основателна молба. А това поражда нова молба от 17 май 1907 г. [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 77, 81].

Одисеята на П. Фитовски за увеличаване на пенсията му продължава и през следващите години. Този път молбата му – от 17 юни 1909 г. – е писана и подписана, поради слепотата му, от Спас Соколов, също участник в Ботйовата чета. В нея четем: „Получавам 50 лева пенсия... Цели шест години ходих да се церя тук там. Имотът, който имах продадох и парите похарчих за целение... но за мое нещастие аз си останах сляп...“. Затова моли да му се увеличи пенсията на 100 лв. Приложеното удостоверение от Русенското общинско управление удостоверява, че П. Фитовски е на 82 г., че дъщерите му живеят в Румъния, в регистрите няма вписани никакви негови недвижими имоти; че той живее под наем, препитава се само от пенсията, от която плаща „и на слугиня, за да му прислужва.“ С решение № 7 на Пенсионния съвет от 16 септември 1909 г. пенсията на Фитовски е увеличена от 600 на 720 лева годишно, т.е. с 10 лева на месец [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 88, 91, 94].

Последната молба на П. Фитовски от Русе за увеличение на пенсията му е от края на ноември 1910 г., а за негово местоживееие е посочен хана на Карапетков, на ул. „Николаевска.“. И в тази молба отново е повдигнат въпроса за разликата в пенсиите, която получават той, с 60 лева месечно, и някои негови другари от Ботйовата чета като Иваница Данчов и Йордан Йорданов-Инджето, съответно с по 200 и 125 лева месечно. „Ако тия двама с по-малко заслуги от мен получават такива пенсии, то незаслужавам ли и аз поне максимума на пенсия, предвиден в закона“ – завършва молбата си просителят. В приложеното медицинско свидетелство се констатира, че лицето освен слепотата има и слаба пареза на лявата ръка и левия крак [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 99–102].

Следващата 1911 г. е свързана с преместването на П. Фитовски от гр. Русе в гр. Шумен. Това се вижда от неговата молба с дата 15 юни с. г. до шуменския околийски началник. В нея той казва, че до миналия месец е получавал пенсията си в Русе, но „понеже се установих вече на постоянно местожителство тук“, моли пенсията му да се изплаща на адрес – Шумен, граничарска част, ул. „Добри Войников“ № 81 [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 103]. Какви са били причините, които са накарали П. Фитовски да напусне Русе и да се установи да живее в Шумен засега остават неизвестни.

Но пребиваването на стария поборник в Шумен не продължило дълго време. Не е изминала и една пълна година и той вече се е преместил във Варна, градът, който се оказва и негово последно местожителство и в земята на който почиват тленните му останки. В молба от 12 май 1912 г. до Министерството на финансите П. Фитовски съобщава, че тъй като се е установил на постоянно местожителство в гр. Варна, моли пенсията му да се изплаща в тамошния банков клон. За свой адрес посочва – Варна, Пети участък, ул. „Хаджи Димитър“, дом 12 [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 124]. Година по-късно той променил местоживееенето си този град и в молба от 1 март 1913 г. сочи, че живее на ул. „Ангел Кънчев“ № 7 [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 128]. Дали смъртта му, настъпила на 14 октомври 1918 г., го е покосила на този адрес, не е ясно. Впрочем и в смъртния му акт са допуснати някои странности – фамилното му име е изписано Филиповски, а посочената възраст – 100 години (?). Като негова съпруга е отбелязана Дечка Петрова [НБКМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 55].

Данните от пенсионното дело на поборника П. Фитовски показват, че голяма част от своя живот след Освобождението, той прекарва в гр. Русе – до 1911 г. Според изложеното в молбите му за пенсия се разбира, че първоначално той се е занимавал с търговия и риболов по Дунава, което му осигурявало задоволително препитание. В последните години на XIX в., поради

заболяване на очите и напредване на възрастта, той се оказва в твърде затруднено материално положение и започва постъпки за придобиване на поборническа пенсия като участник в четата на Христо Ботйов.

Пак от пенсионното досие се вижда, че след това П. Фитовски пребивава твърде кратко време, около година – 1911–1912 г. в Шумен, след което се установява окончателно във Варна, където беден, ослепял и немощен вече, забравен фактически от всички, завършва живота си през трагичната за българите есен на 1918 г. Но не е забравен от пенсионните органи, които по-късно откриват, че жената, която му е помагала и с която е живеел в края на живота си, е укрила смъртта му от тях и неоснователно е получавала известно време пенсията му. По този повод са извършени съответни полицейски и други разследвания и разпореждания [НБ-КМ-БИА, П. д. I 1089..., л. 2–38].

С изложеното до тук се опитахме да поправим някои неточности и грешки в досегашните публикации, посветени на биографията на поборника Петър Фитовски, участник в четата на Хр. Ботйов, както и да очертаем, доколкото позволяват наличните източници, хрониката на част от неговия животопис. За жалост в този животопис остават все още множество бели полета и неосветлени моменти. А не е намерена досега и негова фотография. Дано настоящите редове подтикнат и други почитатели и изследователи на делото на поборниците от възрожденската ни епоха, за да могат празнотите и белите полета в биографиите на тези родолюбци бъдат по-скоро запълнени.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Априлско въстание, 1954 – Априлското въстание 1876 г. Сборник от документи. Съст. К. Каратеодорова и др. Под ред. на А. Бурмов. Т. I. София, 1954. [Aprilsko vastanie, 1954 – Aprilskoto vastanie 1876 g. Sbornik ot dokumenti. Sast. K. Karateodorova i dr. Pod red. na A. Burmov. T. I. Sofia, 1954.] (In Bulgarian)

Априлско въстание, 1956 – Априлско въстание 1876 г. Т. III. Сборник от турски документи. Съст. и прев. д-р Б. Недков. Под ред. на проф. Ал. Бурмов. София, 1956. [Aprilsko vastanie, 1956 – Aprilskoto vastanie 1876 g. T. III. Sbornik ot turski dokumenti. Sast. i prev. d-r B. Nedkov. Pod red. na prof. Al. Burmov. Sofia, 1956.] (In Bulgarian)

Бурмов, А. 1974 – А. Бурмов. Христо Ботев и неговата чета. София, 1974. [Burmov, A. 1974 – A. Burmov. Hristo Botev i negovata cheta. Sofia, 1974.] (In Bulgarian)

Българин. 1878 – В. „Българин“, Букурещ, г. I, бр. 62–63, 14 юни 1878 г. [Balgarin. 1878 – V. „Balgarin“, Bukuresht, g. I, br. 62–63, 14 yuni 1878 g.] (In Bulgarian)

Владиминова, С. 2021 – С. Владиминова. Нещастната съдба на оцелелите Ботеви четници...“ – в-к. 168 часа, 19 май 2021 г. URL: <<https://www.168chasa.bg/article/6889373>> (април 2023 г.) [Vladimirova, S. 2021 – S. Vladimirova. Neshtastnata sadba na otselelitate Botevi chetnitsi...“ – v-k. 168 chasa, 19 may 2021 g. URL: <<https://www.168chasa.bg/article/6889373>> (April 2023 g.).] (In Bulgarian)

Вълков, И. 2001 – И. Вълков. Календар на народната сваяст. Варна, 2001. [Valkov, I. 2001 – I. Valkov. Kalendar na narodnata svyast. Varna, 2001.] (In Bulgarian)

Димитрова, Ж. 1958 – Ж. Димитрова. Ботеви четници от Бургаския край“ – Черноморски фронт, Бургас, бр.2504, 1 юни 1958 г. [Dimitrova, Zh. 1958 – Zh. Dimitrova. Botevi chetnitsi ot Burgaskiya kray“ – Chernomorski front, Burgas, br.2504, 1 yuni 1958 g.] (In Bulgarian)

Жечев, Н. 2007 – Н. Жечев. Христо Ботйов. Летопис за живота и дейността му. София, 2007. [Zhechev, N. 2007 – N. Zhechev. Hristo Botyov. Letopis za zhivota i deynostta mu. Sofia, 2007.] (In Bulgarian)

Личният бележник, 2018 – Личният бележник (тефтерчето) на Христо Ботйов. 1875–1876. Разчетен текст и коментар. Съст. Н. Жечев, Цв. Нушев. София, 2018. [Lichniyat belezhnik, 2018 – Lichniyat belezhnik (teftercheto) na Hristo Botyov. 1875–1876. Razcheten tekst i komentar. Sast. N. Zhechev, Tsv. Nushev. Sofia, 2018.] (In Bulgarian)

Маждракова-Чавдарова, О. 2010 – О. Маждракова-Чавдарова. Българското благотворително общество в Болград (юли 1876 г. – април 1877 г.). – В: Просвета и промяна. Сборник в чест на чл. кор. ст. н.с I ст. д.и.н Румяна Радкова и по случай 150-годишнината на Болградската гимназия. София, 2010, 334–352. [Mazhdrakova-Chavdarova, O. 2010 – O. Mazhdrakova-Chavdarova. Balgarskoto blagotvoritelno

obshtestvo v Bolgrad (yuli 1876 g. – april 1877 g.). – V: Prosveta i promyana. Sbornik v chest na chl. kor. st. n.s I st. d.i.n Rумыана Radkova i po sluchay 150-godishninata na Bolgradskata gimnaziya. Sofia, 2010, 334–352.] (In Bulgarian)

Митев, Й. 1989 – Й. Митев. Съденето на Ботеви четници и участници в Априлското въстание през 1876 г. – Известия на Института за военна история, 1989, Т. 47. [Mitev, Y. 1989 – Y. Mitev. Sadeneto na Botevi chetnitsi i uchastnitsi v Aprilskoto vastanie prez 1876 g. – Izvestia na Institutata za voenna istoria, 1989, T. 47.] (In Bulgarian)

НБКМ-БИА, П.д. I, 1089 (Кол. 47 I, а. е. 533), л. 64. [NBKM-BIA, P.d. I, 1089 (Kol. 47 I, a. e. 533), l. 64.] (In Bulgarian)

Павлов, М. 1928 – М. Павлов. Мемоари. Кратки бележки из моя живот. София, 1928. [Pavlov, M. 1928 – M. Pavlov. Memoari. Kratki belezhki iz moya zhivot. Sofia, 1928.] (In Bulgarian)

Петкова, А. 1986 – А. Петкова. Ботевата чета. София, 1986. [Petkova, A. 1986 – A. Petkova. Botevata cheta. Sofia, 1986.] (In Bulgarian)

Сиромахова, Ж. 1997 – Ж. Сиромахова. Русе през Възраждането. Русе, 1997. [Siromahova, Zh. 1997 – Zh. Siromahova. Ruse prez Vazrazhdaneto. Ruse, 1997.] (In Bulgarian)

Тахов, Г. 1996 – Г. Тахов. Хъшовски жития. Животът и гибелта на Ботйовите четници. Енциклопедия. Т. 2. София, 1996. [Tahov, G. 1996 – G. Tahov. Hashovski zhitiya. Zhivotat i gibelta na Botyovite chetnitsi. Entsiklopediya. T. 2. Sofia, 1996.] (In Bulgarian)

Тонев, В. 1993 – В. Тонев. Котел през Възраждането. София, 1993. [Tonev, V. 1993 – V. Tonev. Kotel prez Vazrazhdaneto. Sofia, 1993.] (In Bulgarian)

Ферманджиев, Н. 1975 – Н. Ферманджиев. Ботевите четници разказват. София, 1975. [Fermanzhiev, N. 1975 – N. Fermanzhiev. Botevite chetnitsi razkazvat. Sofia, 1975.] (In Bulgarian)

Христов, П. 1967 – П. Христов. Ботеви четници пред турския съд в Русе. – Социалистическо право, 1967, № 1, 2, 3. [Hristov, P. 1967 – P. Hristov. Botevi chetnitsi pred turskiya sad v Ruse. – Sotsialisticheskoto pravo, 1967, № 1, 2, 3.] (In Bulgarian)

Чолов, П. 1986 – П. Чолов. Неизяснени въпроси за Ботевите четници. – Исторически преглед, 1986, № 5, 52–65. [Cholov, P. 1986 – P. Cholov. Neizyasneni vaprosi za Botevite chetnitsi. – Istoricheski pregled, 1986, № 5, 52–65.] (In Bulgarian)

Чолов, П. 1990 – П. Чолов. Към въпроса за състава на Първата българска легия в Белград през 1862 г. – Исторически преглед, 1990, № 4. [Cholov, P. 1990 – P. Cholov. Kam vaprosa za sastava na Parvata balgarska legiya v Belgrad prez 1862 g. – Istoricheski pregled, 1990, № 4.] (In Bulgarian)

Чолов, П. 2003 – П. Чолов. Българските въоръжени чети и отряди през XIX век. София, 2003. [Cholov, P. 2003 – P. Cholov. Balgarskite vaorazheni cheti i otryadi prez XIX vek. Sofia, 2003.] (In Bulgarian)

Чолов, П., Пачев, Н. 2002 – П. Чолов, Н. Пачев. Четата на Христо Ботев. Кратка историческа енциклопедия. Враца, 2001. [Cholov, P., Pachev, N. 2002 – P. Cholov, N. Pachev. Chetata na Hristo Botev. Kratka istoricheska entsiklopediya. Vratsa, 2001.] (In Bulgarian)